

Листопад, 2022

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЕКОСИСТЕМИ РИНКУ ПРАЦІ

У надзвичайних умовах ще більш актуальними постають виклики соціальної безпеки, адже нівелювання ризиків сприятиме розвитку та якісному існуванню людини, країни, а у разі неможливості подолати негативні наслідки в цій царині затягуватиме зашморг на майбутньому. Ґрунтуючись на авторській методиці оцінювання рівня соціальної безпеки, проаналізовано маркери та індикатори соціальної безпеки за групами: ринок праці, матеріальне благополуччя, якість соціально-трудова відносин, виокремлено екологічну компоненту, як складову безпеки людини. Результати дослідження показали, збільшення ризиків на ринку праці через зменшення можливості працевлаштуватися, про що свідчить статистика рівня безробіття та навантаження на одне вільне робоче місце. Нестабільність екосистеми ринку праці, яка проявилася через епідемію COVID-19 та посилюється військовими діями тепер, демонструє поглиблення диспропорцій на ринку праці. Унаслідок цього наростають ризики соціальної безпеки у групі матеріального благополуччя. Зокрема намітилася тенденція до зростання бідного населення, усе більше звужуються можливості людей для розвитку та збереження здоров'я. Оцінка екологічної компоненти соціальної безпеки людини показала недостатність зусиль задля забезпечення життєдіяльності населення. Отже, в цілому новий вимір рівня соціальної безпеки в глобальному середовищі передбачає врахування соціально-економічних аспектів життя людини, що безумовно повзанні з розвитком людського капіталу та порівнюються з цілями (їх досягнення) щодо збереження трудового потенціалу країни.

Досліджуючи те, як замнилися та трансформуються реалії, що визначають соціальну безпеку в Україні, варто відзначити таке. Військові події суттєво змінили структуру цінностей та виокремили нові пріоритети для людей. Серед домінант варто назвати потребу у забезпеченні фізичної безпеки людини та членів її родини, цілісності країни, безпеки житла, тощо. Усе це свідчить про необхідність під час оцінювання соціальної безпеки на індивідуальному рівні враховувати рівень задоволення базових потреб людини. У розвиток цього не менш важливим стає не лише питання продовольчої безпеки, але й забезпечення достатнього рівня охорони здоров'я. Усе це може у більшій мірі забезпечити лише держава (самотужки людина у таких екстремальних обставинах не може вирішити усі проблеми), тому її роль сьогодні є неоціненною. Це означає, що соціальну безпеку на індивідуальному рівні не можна розглядати окремо від національного рівня. Тобто дії уряду по відношенню до реалізації прав людини, її свобод, забезпечення функціонування державного апарату, створення сприятливих соціально-економічних та екологічних умов – це поле відповідальності держави за соціальну безпеку країни. Водночас не можна забувати, що соціальну складову безпеки країни формують відносини в суспільстві, у т.ч. соціально-трудова. Отже, розглянемо основні виміри соціальної безпеки з урахуванням глобального середовища.

Грунтуючись на авторській методиці оцінювання рівня соціальної безпеки, спершу проаналізуємо маркери та індикатори ринку праці. Прогнозованим було зростання рівня безробіття, а отже навантаження на одне робоче місце через COVID-19, який лише зробив очевидними ті процеси стагнації та перекосів в економіці, що були. При цьому зростання безробіття спостерігається по всіх сферах економічної діяльності, хоча у більшій мірі – у сфері послуг. Така ситуація, коли спостерігаємо перевищення офіційного рівня безробіття над його природним, поглиблює проблеми у сфері доходів населення та загострює ризик переходу робочої сили у «сіру зону» ринку. Про зміну стану соціальної безпеки ринку праці демонструє рис.1.

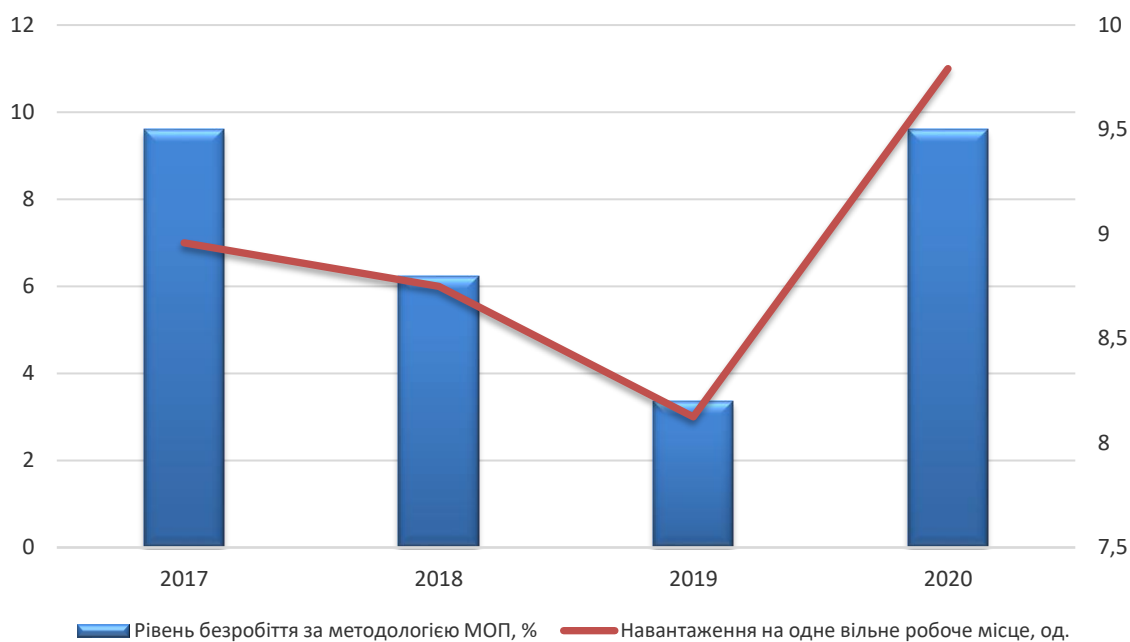

Рисунок. 1. Динаміка індикаторів соціальної безпеки за групою ринок праці

Також про рівень соціальної безпеки свідчить те, яким є екосистема самого ринку праці., адже екосистема віддзеркалює те, як взаємодіють різні організації та інфраструктурні об'єкти, у т.ч. громадські та державні, які існують правила та цінності співіснування та спільного функціонування, включаючи компоненти: економічну, соціальну, організаційну, культурно-ціннісну, інформаційну та екологічну¹. Але важливою умовою еволюції (розвитку) екосистеми ринку праці є прагнення рівноваги, соціальної згуртованості, що неможливо досягти без гармонізації відносин в соціально-трудої сфері в цілому. Сьогодні екосистема ринку праці відчула тиск воєнного стану, адже багато людей залишилися без роботи через вимушений переїзд та закриття організацій, деякі підприємства втратили працівників через мобілізацію, що негативно відобразилося на структурі попиту та пропозиції робочої сили. Тому незважаючи на розвиненість існуючої

¹ Lopuschnyak H, Chala N and Poplavska O. Socio-economic determinants of the ecosystem of sustainable development of Ukraine. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. Vol. 915, 012019. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/915/1/012019>

інфраструктури ринку праці України, регламентацію трудових відносин, залишається небезпека – втрата кваліфікованої робочої сили, що потребує значного докладання зусиль як з боку держави, так і соціальних партнерів.

Другою складовою безпекового середовища соціально-трудоких відносин є матеріальне благополуччя населення. Звернімо увагу, що в Україні до бідного населення відносять те, чий середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум. За цим показником останні декілька років відноситься майже половина населення. Порівнявши ці дані з результатами дослідження щодо самооцінки рівня їх доходів протягом року, побачимо чітку кореляцію (рис.2), що свідчить не лише про об'єктивність підходу до оцінки бідності, але розкривають стан задоволення базових потреб людини, злам ціннісної структури мотивації. Як бачимо, епідеміологічна ситуація значно посилила ризики втрати доходів – основи формування достатнього рівня благополуччя. Також, ці дані свідчать, що соціальні гарантії, що їх надає держава недостатні для соціальної підтримки домогосподарств (адже розрив між часткою населення, чий середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчий за фактичний прожитковий мінімум, тобто ця категорія людей постійно економлять, - та часткою домогосподарств, що відзначають труднощі з матеріальними ресурсами для забезпечення первинних потреб (харчування), свідчить про використання раніше накопичених ресурсів, викривлення структури доходів та витрат домогосподарств та перехід населення у тіньовий сектор економіки).

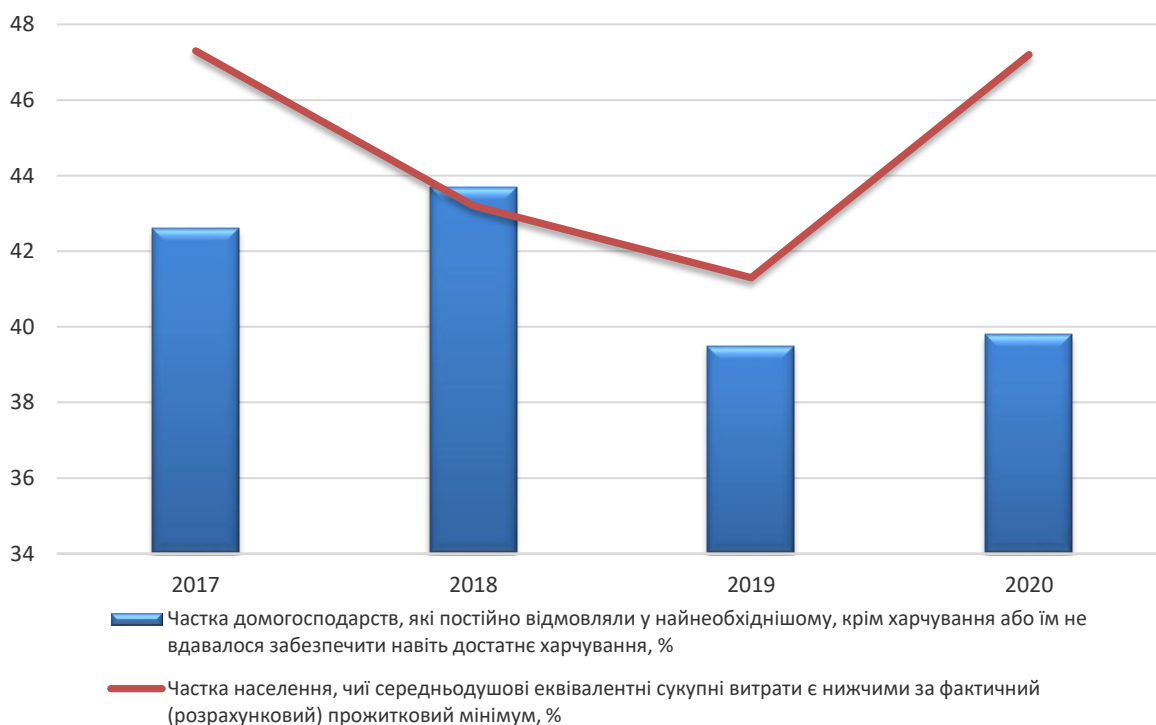

Рисунок. 2. Динаміка індикаторів соціальної безпеки за групою матеріального благополуччя

Але за такого підходом залишається поза увагою сам ризик (як передумова) поглиблення небезпеки у царині доходів населення та матеріальної нерівності. Тому автор пропонує та використовує показник

оцінки потенціалу заробітної плати² (оскільки здебільшого вона є основним джерелом доходів) для робочої сили. Тож, відповідно до наших розрахунків (рис.3) потенціал заробітної плати, тобто її спроможність не лише відтворювати робочу силу, але й мотивувати, сприяти розвитку людського капіталу, залишається на доволі низькому рівні. Зростання розриву між середньою заробітною платою та прожитковим мінімумом спонукає до висновку про низький рівень соціальних гарантій для населення, а також про недооціненість вартості робочої сили. За такої моделі розподілу доходів населенням, важливо аби зберігалися високі соціальні стандарти та безоплатні послуги освіти, охорони здоров'я.

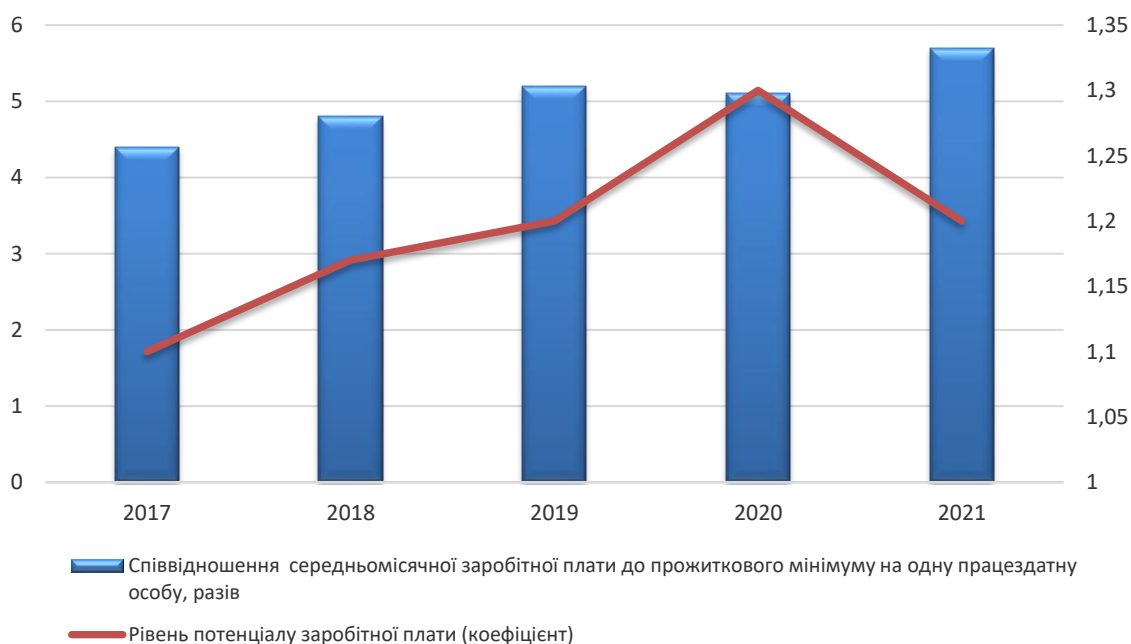

Рисунок. 3. Динаміка індикаторів соціальної безпеки за групою розвиток людського капіталу

Розглядаючи соціальну безпеку у глобальному вимірі доцільно говорити про екологічну безпеку, що є основою індивідуальної безпеки людини та національної безпеки країни. Наразі оцінку екологічної безпеки краще здійснювати за даними індексу екологічної безпеки, за яким Україна посіла 60 місце серед усіх країн світу у 2020 році (індекс екологічної безпеки середовища дорівнював 49,5), що є середнім порівняно з іншими країнами (перше місце посідає Данія з індексом екологічної безпеки середовища 82,5, а останнє – Ліберія з індексом екологічної безпеки середовища 22,6)³. Таким чином, на полі екологічної безпеки в Україні залишаються безліч проблем та ризиків для соціальної безпеки.

² Danylevych, N., Poplavska, O. Social responsibility and social partnership in the 4th industrial revolution context: case of Ukraine. *REVESCO. Revista De Estudios Cooperativos*, 2020. 135, e69185. <https://doi.org/10.5209/reve.69185>

³ Environmental Performance Index 2020. Global metrics for the environment: Ranking country performance on sustainability issues. URL: <https://epi.yale.edu/downloads/epi2020report20210112.pdf>

Отже, соціальна безпека країни та кожної людини невід’ємно залежить від правил, відносин, що реалізуються. Відтак її детермінантами виступають чинники, які характеризують різні прояви соціально-трудового життя та екології, що щільно пов’язано з реалізацією концепту гідної праці, цілей сталого розвитку, особливо в частині інклюзивного залучення, антидискримінаційного та справедливого ставлення до кожного, індивідуальної та колективної відповідальності. Результати аналізу засвідчили, що «больових точок» в Україні ще багато; нажаль військові події лише загострюють проблеми. Площина вірних рішень знаходиться у сфері реалізації дій, спрямованих на розвиток і збереження людського капіталу. Через таке важливо вже сьогодні приймати відповідні закони (щодо зайнятості, трудової мобільності, демографічних стимулів та ін.), запроваджувати дієві інструменти та підходи (діалог, відкритість, автономізація, державна підтримка та соціальні гарантії й т.ін.), що забезпечать збереження трудового потенціалу та розвиток людського капіталу у майбутньому.

Детальніше зі змістом дослідження можна ознайомитися за посиланням:
Поплавська О. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі.
Галицький економічний вісник. 2022. Том 75. № 2. С. 21-29.

Науково-аналітичну записку
підготували:
к.е.н., доцент кафедри соціоекономіки
та управління персоналом Поплавська
О.М.